

האקטיביזם של הידע: פרקטיקות הדיווח של "מחסום Watch" כפעולה פוליטית

מירב אמיר

המכון להיסטוריה ופילוסופיה של המדעים והרעיונות ע"ש כהן, אוניברסיטת תל-אביב

בוקר אחד בפברואר 2001, בקור אימים, חמש נשים התקרכו אל עבר המחסום שבין בית לחם לירושלים – המכונה מחסום 300 – ונעמדו מעל הוואדי כשהן תוהות מה יהיה הצעד הבא. היינו חבורה משונה – ישנוניות ועצבניות. בקושי הכרנו זו את זו – וגם לא כל כך ידענו מה מטרתנו, ועוד פחות, איך להשיג אותה. חייל התקרב אלינו, ספק מופתע, ספק מאיים, כשה-M16 שלו מכוון אלינו ברשלנות. "מה אתן עושות פה? אסור לכן לעבור הלאה".

...

לבסוף, אחת החברות הנועזות יותר... חיפשה השראה בנוף השומם שמסביב. השמש עלתה בדיוק מעל הר חומה. "באנו לראות את הזריחה", אמרה. "טוב, בסדר, אבל אל תלכו הלאה. זה מסוכן מאוד", מלמל החייל, וצעד בצעדים כבדים חזרה אל חבריו, ואילו אנחנו השקפנו על האנשים שטיפין-טיפין החלו לעבור את המחסום. התקדמנו בהדרגה לכיוון בית לחם, ועד מהרה, בלי שמישהו יפריע לנו, צעדנו הלוך וחזור ובסיבובים, וכך אימצנו לנו את הפרויקט העתידי שלנו שהפך להיות לאובססיה במהלך השנים הבאות. כשעזבנו, הודינו לחיילים. אמרנו שלום ולהתראות. התמלאנו התלהבות וכוח – היינו המומות לחלוטין ממה שראו עינינו.

"תולדות מחסום ווטש בקצרה" (קשת 2008).

* ברצוני להודות לטל ארבל, אפי זיו, חנה פרוינד שרטוק, רותי גינזבורג, למשתתפים בסדנה "בין הפוליטי לפרופסיונלי" במכון ון ליר בירושלים ולקוראים האנונימיים מטעם תיאוריה וביקורת על שקראו את כתב היד והעירו הערות מועילות לגרסאות קודמות של המאמר. תודה מיוחדת להגר קוטף שמאמר זה נוצר מתוך עבודת המחקר המשותפת שלנו על מחסום Watch. מאמר זה מתבסס בין היתר על ניסיוני בתור פעילה במחסום Watch מאז שנת 2005.

גיחה ראשונית זו שמתארת אחת המשתתפות בה אכן הפכה לאובססיה שלה ושל מאות נשים אחרות. המונח "אובססיה קומפולסיבית" היה אולי קולע יותר, שכן נשים אלו והרבות שהצטרפו אליהן מיסדרו במהלך השנים רפרטואר של פרקטיקות, שהעיקריות שבהן הן ניטור (monitoring) המחסומים ברחבי הגדה המערבית ותיעוד של המתרחש בהם. בגדה המערבית פזורים יותר מ-500 מחסומים, חסימות, גדרות, תעלות, שערים ועוד מגוון רחב של מכשולים המבטרים את המרחב הפלסטיני בשטחים למספר רב של מובלעות. המחסומים והחסימות מקיפים את הערים הגדולות, מפרידים ביניהן ובין הכפרים שסביבן, ונמצאים על כל צירי התנועה המותרים לפלסטינים. מערכת הגבלות התנועה, המשמשת כיום אמצעי השליטה המרכזי של ישראל בפלסטינים, הביאה לידי קריסתה של הכלכלה הפלסטינית, והיא מפוררת את החברה הפלסטינית ומונעת את קיומה של ישות פוליטית ריבונית פלסטינית בשטחים.¹ פעילות מחסום Watch יוצאות יום יום אל יותר מארבעים מחסומים ברחבי הגדה המערבית, מג'נין בצפון ועד חברון בדרום; הן נמצאות במחסומים בשתי משמרות, בוקר ואחר הצהריים, בצוותים המונים שתיים עד חמש נשים. בעקבות כל משמרת הפעילות מחברות דוח על מה שהתרחש במחסום במהלך המשמרת שלהן.²

היבטים שונים של פעילות מחסום Watch נבחנו במחקרים אחדים שפורסמו בשנים האחרונות.³ הרוב המכריע של המחקרים העמידו במרכז הניתוח שלהם את עצם הימצאותן של פעילות הארגון במחסומים. נוכחות הפעילות במחסומים היא אמנם תכונה בולטת המייחדת את צורת הפעילות של מחסום Watch, אך במחקר זה ברצוני להתמקד בהיבט ייחודי נוסף, אשר להבנתי עדיין לא קיבל תשומת לב ראויה במחקרים הקודמים, והוא פרקטיקת הדיווח של הארגון. כאמור, אחרי כל משמרת הפעילות כותבות דוח על מה שהתרחש בכל אחד מהמחסומים שביקרו בהם. היציאה היומיומית למחסומים מלווה אפוא במפעל ייצור של דוחות המפיק מדי יום ביומו יותר מעשרה דוחות. זה מפעל תיעוד של המתרחש בשטחים שאין דומה לו בהיקפו, מפעל המפיק אלפי דוחות בשנה. ואולם

¹ עוד על מגבלות התנועה והשפעות המחסומים על הפלסטינים ראו הס 2007.
² הדוחות כולם מתפרסמים בעברית ובאנגלית באתר האינטרנט של מחסום Watch, www.machsomwatch.org. עם השנים התרחבה הפעילות של הארגון וכיום היא כוללת גם ניטור של בתי המשפט הצבאיים שבהם נשפטים פלסטינים ודיווח על אודות המתרחש בהם, וסיוע לפלסטינים בהגשת בקשות לאישורים להיכנס לתחומי הקו הירוק לשם עבודה (מנועי שב"כ).
³ עם המחקרים על אודות הארגון נמנה ספרה של יהודית קשת, המספק סקירה היסטורית של הקמתו ושנות פעילותו הראשונות (Keshet 2006). מחקרים נוספים בחנו את פעילות הארגון ביחס לקונסנזוס (מנסבך 2007), את השפה הוויזואלית של הארגון (גינזבורג, בדפוס) ואת ההיבטים המגדריים של פעילותו (Kotef and Amir 2007). מחקרים אחרים ניתחו את רכיב העדות במחסומים (אולמן 2007), בחנו את הפעילות מפרספקטיבה פמיניסטית (Naaman 2006) ואת רכיב הזמן והעדות בפעולת הארגון (ויגודר 2007), וסיפקו ניתוח ארגוני שבחן את מבנה הארגון ואת אופן קבלת ההחלטות בו (Desivilya and Yassour-Borochowitz 2008). עוד נכתב על פעולת הארגון כחורגת מהגבולות החברתיים של פעילותו הישראלית-יהודית (Hallward 2008) בהשוואה לארגוני נשים אחרים (Deutsch-Nadir 2005), וכן נבחנה הפעילות של נשות הארגון כצורה של פעולה מוסרית (Halperin 2007).

למרות היקפו המרשים וייחודו, הוא עדיין לא זכה לתשומת הלב המחקרית הראויה כתופעה העומדת בפני עצמה. לפיכך יוקדש מחקר זה לניתוח הפרקטיקה של כתיבת הדוחות ולבחינת אופני התגבשותה בתור עשייה פוליטית.

אתבסס לשם כך על ניתוח הדוחות של פעילות הארגון כדי לחלץ מהם את הדרך שבה הפעולה הפוליטית מתגבשת באופן אינהרנטי לדוחות עצמם. לפיכך, הניתוח שלהלן מבחין עצמו מגישות הרואות במעשה הפוליטי תוצאה של פועלו של ארגון. למעשה, גישות אלה מניחות את קיומה של סובייקטיביות ארגונית המתקיימת אפריורי לפרקטיקה. הסובייקטיביות הארגונית, גם אם היא מתוארת כמפוצלת או מבוזרת, מובנית ככזו המנחה את אופני הופעתן של הפרקטיקות. גישה מחקרית זו מניחה כי יש לתת את הדעת על אותה ישות ארגונית כדי לספק ניתוח ממצה של התופעה הנדונה, מתוך הנחה כי היא למעשה פועל יוצא של אותה ישות.

לעומת זאת, הניתוח המוצע כאן מהפך את הכיוון המחקרי ומציע לראות בישות הארגונית פועל יוצא של מכלול הפרקטיקות הארגוניות. ניתוח פרקטיקות הוא בעל ערך לכל צורה של עשייה שאפשר למצוא בה סדירות או שיטה, והוא מתבקש במיוחד בבואנו לבחון את המקרה של מחסום Watch. הרכיב הארגוני באופני הפעולה של פעילות מחסום Watch דל ביותר, ואפשר אף לומר כי אין כל הצדקה להתייחסות למחסום Watch כאל ארגון.⁴ לפיכך, להבנתי, במקרה הזה מדויק יותר לבחון את הפעילות, את אוסף הפרקטיקות, כציר היחיד המייצר אחדות כלשהי. לכן יש לחלץ את תבניות הפעולה של עשייה פוליטית זו מתוך בחינה של אוסף הפעולות עצמן, כנובעות מהפרקטיקות, ולא כקודמות להן. קביעה זו נכונה במיוחד בפרקטיקת כתיבת הדוחות, משום שלא כמו בארגונים אחרים, הדיווחים של הארגון אינם מופקים באופן מרוכז על ידי דוברים המוסמכים לכך, אלא נכתבים באופן מבוזר, בידי הפעילות בכל משמרת, וצורת הדיווח הבלתי ממוסדת נשמרת בהקפדה.⁵

הניתוח במאמר זה מתמקד אפוא בפרקטיקת כתיבת הדוחות ובוחר את האופן שבו טקסטים אלו מתפקדים: אילו תמות מופיעות בהם? כיצד מתגבשת בהם עמדת הדוברת? מי הנמענים המשתמעים או המפורשים שלהם? מה הם הנרטיבים שהטקסטים מסרטטים? סביב אילו מוטיבים הם מתארגנים? מה הם מנגנוני המוטיבציה שבטקסטים? וכיצד הם מתכתבים עם שדות השיח שבתוכם הם מתפקדים וכיחס אליהם הם פועלים? מה נכלל בהם ומה נעדר מהם? מתוך ניתוח זה יאתר המאמר כמה מאפיינים ומגמות המכתיבים את הופעתם של הרכיבים הללו בדוחות. הניתוח יצביע על האופן שבו המגמות המאופיינות מתארגנות לכדי תבניות פעולה של פרקטיקת הדיווח. יש לציין שתבניות פעולה אלו אינן מופיעות בדוחות באופן מפורש, אלא רק באופן מובלע. כמו כן, הרוב המכריע של הדוחות שהפעילות כותבת

⁴ לכאורה היה אפשר לנתח את מחסום Watch כארגון אנרכי (March and Olsen 1989), אך לטעמי מחסום Watch אינו מתאים אף להגדרה זו. בירור מספק של סוגיה זו מצריך ניתוח מקיף החורג ממסגרת מאמר זה.

⁵ הדוחות מפורסמים באתר כלשונם, בלי עריכת לשון, למעט תיקון של שגיאות לשוניות בולטות.

אינו מתארגן באופן מובהק לפי תבנית פעולה יחידה וברורה. על פי רוב תבניות פעולה אלו מתערכבות ומשתרגות זו בזו ומופיעות במינון שמשתנה מכותבת לכותבת.

הדיווח בפרהסיה

למרות המגוון הרחב של סגנונות הכתיבה, מושאי הדיווח וההדגשים, אפשר להצביע על כמה מאפיינים המשותפים לדוחות כולם, שהבולט שבהם הוא אולי היעדרו של נמען מפורש. הדוחות אינם כוללים פנייה מפורשת אל קהל קוראים, ודמות הקורא המיועד אפילו אינה נרמזת מהכתוב. נדמה כי הדוחות כולם יכלו להיפתח בפנייה "לכל מאן דבעי". פרסום הדוחות באנגלית ובעברית בפלטפורמה הפומבית של אתר האינטרנט וניסוחם בשפה יומיומית נגישה, ולא בשפה משפטית-מקצועית, מעידים מי הנמענים המובלעים. אין ספק שהבחירה בשפה ובאופן הפרסום מכתובה את קהל הקוראים הפוטנציאלי: קהל הקורא עברית או אנגלית ובעל גישה לאינטרנט; ואולם גם בהתחשב באילוצים אלו ובחתיכי האוכלוסייה הנגזרים מהם אפשר לקבוע שהדוחות מבנים נמענות רחבה בתוך החברה הישראלית. לטענתי, מאפיינים אלו של הדוחות מאפשרים למעשה את הבניית הציבוריות הישראלית כנמענת שלהם, הבניה הנשענת על תפיסה המקשרת בין הפוליטי לפומביות.⁶ לצורך בחינת היבט זה של פרקטיקת כתיבת הדוחות אני מבקשת לחרוג מהאופן שבו היא מומשגת לרוב, ולנתק את פרקטיקת הדיווח של פעילות מחסום Watch מהמסגרת הקונספטואלית של העדות, כפי שמושג העדות נתפס בהקשר של ארגוני זכויות אדם, כדי לבחון פרקטיקה זו בהקשר של מושג הפרהסיה.⁷

לטענת מישל פוקו, אפשר להקביל את מעמד האמת בדיבור בפרהסיה למעמדו של המושג המודרני של העדות, אך שלא כמו לעדות, לדיבור ב"פרהסיה" מתלוות בהכרח משמעויות נרחבות הנגזרות מהפומביות הכרוכה במושג. בהתחקותו אחר גלגוליה של המילה פרהסיה טוען פוקו שבמובנה המקורי, בעבור היוונים בעת העתיקה, היתה משמעותה דיבור חופשי, כלומר דיבור אמת. הפרהסיה היא הניגוד ההופכי של הרטוריקה: לעומת הרטוריקה, העוסקת כולה בצורת הביטוי, הפרהסיה היא ביטוי שכולו תוכן, אמת צרופה, נטולת צורה. פוקו מצביע על כמה מאפיינים של הדיבור בפרהסיה: זהו דיבור ביקורתי שלעולם כרוך בסיכון מסוים של הדובר, גם אם אין זה סיכון קיומי, אלא הסיכון שיעמיד את עצמו בעמדה שנבדלת בכירור מדעת הרוב, יאבד את מעמדו הציבורי או יקלקל את יחסיו עם השומעים. כמו כן, הפרהסיה היא לעולם צורה של ביטוי ביקורתי שבה הדובר

⁶ בהקשר זה אין אני בוחנת כיצד הדוחות ממציבים את עצמם ביחס לאותה ציבוריות — כפנייה אל נמען קשוב או כהתרסה נגד סרבנותו ואטימותו, כשידול או כהתרסה — אלא מתמקדת בהשלכות הנובעות מעצם הבניה של הציבוריות הישראלית בפרקטיקת הדיווח.

⁷ לדיון בפעילות מחסום Watch בהקשר של מושג העדות ראו לדוגמה אולמן 2007. לניתוח מקיף של מעמד העדות של ארגונים ראו גבעוני 2008.

בהכרח נמצא בעמדת נחיתות אל מול שומעיו וכוחו בהכרח קטן מהכוח שיש לנמעניו; היא צורת דיבור המגיעה מ"למטה" ומכוונת כלפי "מעלה". עם זאת, כדי להיות מסוגל לדבר בפרהסיה, הדובר אינו יכול להיות נטול מעמד כלל: עצם האפשרות לדבר בפרהסיה סימנה את ההבדל בין אזרח לעבד. אזרח הוא מי שבאופן פוטנציאלי יש לו אפשרות לדבר בפרהסיה, ובעצם מימוש האפשרות הזאת היה כדי לסכן את מעמדו האזרחי. מאפיין נוסף של הדיבור בפרהסיה הוא שאמנם הדיבור בפרהסיה הוא חובה, אך לעולם אין הוא נובע מאילוץ או מכפייה; דיבור מתוך כפייה איננו פרהסיה. לפיכך, באמצעות הדיבור בפרהסיה האזרח מממש את חובתו האזרחית ומייצר מחדש את יחסי הגומלין בינו ובין שומעיו כיחסי גומלין אזרחיים (Foucault 2001).

אפשר לאפיין את צורת הדיווח של פעילות מחסום Watch באמצעות תרגום המשגה זו של הדיבור בפרהסיה להקשר העכשווי: זו צורת דיבור שאינה נובעת מכל אילוץ, אלא מתוך ציווי מוסרי וחובה אזרחית; דיבור ביקורתי שהוא שיח של אמת, המעמיד את דוברותיו בעמדה של סיכון מעצם השמעת עמדה שאינה רק בלתי פופולרית או שהרוב אינם מעוניינים לשמוע אותה, אלא שעצם השמעתה בתוך השיח הציבורי הישראלי עלולה להוביל להוקעה.⁸ כמו כן, הדיבור המיוצר בפרקטיקת הדיווח של הארגון מבוסס על מעמדן האזרחי והחברתי של הפעילות, ולכן הוא נבדל בבירור מעדויות של פלסטינים נטולי מעמד כזה. אם כך, הצבת הציבוריות הישראלית כנמענת בדוחות של הפעילות מייצרת למעשה שיח של אמת בעל טענה המופנית אל החברה הישראלית. ואולם לא זו בלבד. פוקו טוען כי אחד ההבדלים בין הפרהסיה לעדות הניתנת במשפט לדוגמה נובע מעצם מערך היחסים שצורת דיבור זו מייצרת בין הדובר לנמעניו. הפרהסיה היא ביקורת על דבר מה שנמצא בתחום האחריות של הנמען, היא למעשה קריאה לשנות דבר מה אצל הנמען. לכן הדיבור בפרהסיה שמייצרת צורת הדיווח של הארגון לא רק מסתמך על המעמד האזרחי של פעילות הארגון, אלא גם מכונן מחדש את מושג האזרחות כמבנה דינמי הנושא אחריות פוליטית אקטואלית שאינה מתמצה בהצבעה בבחירות אחת לכמה שנים. הפנייה אל אותה ציבוריות ישראלית המובנית בדוחות מצביעה על המתרחש במחסומים כעל מושא אחריותה של החברה הישראלית מחד גיסא, ומאידך גיסא מצביעה את הידיעה כנקודת מוצא שאחריות זו נובעת ממנה: "אל תגידו לא ידענו", אומרים במובלע הדוחות, על כל הקונוטציות הכרוכות באמירה הזו אחרי השואה.

אפשר לכאורה להבין את הדיווחים של פעילות מחסום Watch כניסיון להשפיע על דעת הקהל הישראלית בעניין המחסומים. ואולם אילו אכן היה מדובר בניסיון להשפיע על דעת הקהל, לא היה אפשר להסביר ולהצדיק את תוכן הדוחות ואת אופני ייצורם והפצתם. הדוחות ודרך פרסומם אינם מתאימים לשימוש מושכל באמצעי התקשורת לצורך הפצת

⁸ לדין בפעולת ארגון מחסום Watch כנמצאת על הגבול שבין "בתוך הקונסנוזוס" ל"מחוץ לקונסנוזוס" ראו מנסבך 2007.

ידיעות ואינם הולמים את שיטות העבודה של מומחים לעיצוב דעת קהל. למיטב הבנתי, שיטת הדיווח של הפעילות אינה עולה בקנה אחד עם שיטות שתכליתן להשפיע על דעת הקהל ואינה עומדת באמות המידה המקצועיות של הפצת מידע בתקשורת, אלא אף מנוגדת להן. הדיווח היומי, השגרתי, מייצר כמות גדולה של מידע עודף ומיותר, שמבחינת ערוצי הזרמת המידע המשפיעים על דעת הקהל אין לו כל ערך. אילו היתה המטרה ניסיון להשפיע על דעת הקהל, לא היה אפשר להצדיק שיטה זו של ייצור מידע. השיטות המקצועיות לעיצוב דעת קהל מגלמות תפיסה שונה בתכלית של השאלה מהו הפוליטי והיכן הפעולה הפוליטית מתרחשת. המושג "דעת קהל" נובע מהמשגה ריכוזית והיררכית של הפוליטי, הרואה את הפוליטי כמתרחש ב"פוליטיקה", כלומר בזירה השלטונית ובה בלבד. לפי השקפה זו, בחברות דמוקרטיות החשיבות של התפלגות הדעות של ציבור הבוחרים בנוגע לסוגיה זו או אחרת נובעת מההשפעה הישירה או העקיפה של דעות אלה על סיכויי הישרדותו של השלטון.⁹ אלא שפרקטיקת הדיווח בארגון מגלמת כאמור תפיסה אחרת של הפוליטי ושל הפומביות, תפיסה הרואה את הפוליטי כמתקיים בציבוריות בכללותה, ולא רק ב"הנהגה הפוליטית" שלה, ולכן היא אינה נענית לשיטות הפעולה של מומחים לעיצוב דעת קהל. יתר על כן, אפשר אפילו לראות בשיטות הדיווח של הפעילות ניגוד מופגן לשיטות הדיווח והפצת המידע שעשויות להיות שימושיות בכלי התקשורת, לאו דווקא בשל התנגדות עקרונית לשימוש בתקשורת כערוץ להפצת מידע, אלא מתוך ניסיון להבנות מחדש את אופני הידיעה על המחסומים בפרט ועל השליטה הישראלית בשטחים בכלל. בהפצת המידע באמצעות הדוחות של כל משמרת ומשמרת יש כדי להמחיש היבט עקרוני של אופיו של הכיבוש ושל צורת הפעולה של המחסומים: הדיווחים היומיומיים מגלמים את הנוכחות המתמידה, העיקשת והבלתי מרפה שלהם בחייהם של הפלסטינים בגדה המערבית. צורת דיווח זו חורגת בבירור מהתבניות המקובלות של אופני ייצור הידע על הכיבוש, הן של ארגוני זכויות אדם והן של התקשורת הישראלית, המונעות על ידי אירועים (event driven). לפי צורת דיווח מקובלת זו, ידיעות על המתרחש בשטחים מתמקדות במקרים הקיצוניים: בפרצי אלימות חריפים במיוחד כגון מבצעים, תקיפות, הריסות, פיגועים ומעשי הרג. המשמעות היומיומית של הכיבוש בכלל ושל המחסומים בפרט והשפעתם על שגרת החיים של הפלסטינים בשטחים, שבה המחסומים אינם "אירוע" אלא נוכחות תמידית המשפיעה כמעט על כל היבט של החיים – משמעות זו אינה מיוצגת כלל. דוחות הארגון, גם אם אינם מתיימרים ליצג במלואן את ההשלכות של המחסומים על חיי הפלסטינים, מגלמים מבחינה צורנית היבט מהותי זה של הכיבוש. כך הדוחות של הארגון מופקים מדי יום ביומו, וההצדקה לכתיבתם נובעת באופן ישיר מהעובדה שהמחסומים עדיין עומדים על תלם, גם אם לא התחוללו בהם אירועים חריגים. שגרה זו של כתיבת הדוחות ופרסומם מייצרת טמפורליות אחרת, החורגת מהייצוגים הרווחים של הכיבוש בחברה הישראלית-יהודית

⁹ ראו לדוגמה Fishkin 1995.

ושואפת להפוך את הידע על המחסומים מידיעה חד-פעמית על תופעה או אירוע, לנוכחות תמידית, עיקשת, שאינה מרפה.

עמדת הדוברת

אמנם התנאי המפורש היחיד לדיבור בפרהסיה הוא מעמדה האזרחי של הדוברת, אך נחוצים תנאים נוספים כדי לאפשרו. כך, לדוגמה, דיבור מעמדה של אשת מקצוע או מומחית ינטרל את הממד של הדיבור בפרהסיה, מכיוון שהעודפות בידע ובמיומנות המיוחסת למומחית בהשוואה לשומעיה מאפילה על מעמדה כדוברת בשם חובה אזרחית. למרות זאת, עמדת הדוברת בדוחות אינה מתיימרת להיות נטולת ידע. הדוברת מתמרנת אפוא בין עמדת ההדיוטה לעמדת המומחית, כפי שמדגים הציטוט שלהלן:

06:00 – תיאסיר

שבע מכוניות ממתניות להיכנס לתיאסיר. כ-15 מכוניות, מרביתן מוניות וטרנזיטים, ממתניות בדרכן לרדת בצד ההפוך: מתיאסיר לעבודה בהתנחלויות הבקעה. התורים עומדים. החיילים עומדים אף הם בכודקה שלהם, ולא בודקים אף מכונית. נוסעי המוניות כבר התפרשו על אדמת הטרשים שמסביב, הם ממתנים למעבר כבר מארבע לפנות בוקר!

...

אפשר רק למרוט את השיער למראה ההתעמרות היומיומית הזו של ילדי השמנת במדים, המעכבים ללא סיבה אנשים קשי יום בדרכם להרוויח את משכורות הרעב שלהם בהתנחלויות הדשנות, באדישות ובאדנות שאין שיעור לה...

נורא גם אופן המעבר: למראה סימן מאצבעו של החייל, המונית מתקרבת, מבלי שיתבקשו כל הנוסעים יוצאים מיד ומסדרים בצייתנות בשורה לצד המונית. נהג המונית ניגש עם רשימה מאושרת לחייל, הלה בודק, השני ניגש לבדוק את המונית, ואז חוזרים כל נוסעיה למונית. אותו הנוהל לשני הכיוונים. למה כל כך חשוב להוריד את כולם מהמוניות? למה הם צריכים לעמוד בשורה? והמבט החטוף לתוך המונית הריקה – מה בדיוק הוא תורם מבחינה ביטחונית? מה עוד שזה אזור שלא בוצע בו אף פיגוע בשנים האחרונות! אם משכם יכולים אנשים לצאת בתוך רכביהם – למה פה הם צריכים לרדת מהן [כך במקור]? המסקנה המתבקשת היא שאין לכך שום קשר לטרור. זה אמצעי נוסף לטרור, לענות ולהשפיל את [ה]אוכלוסיה! (דוח מחסום Watch, תיאסיר, 4 בספטמבר 2006)¹⁰

דוח זה מעוגן בבירור בידע של מחברת הדוח. משולבת בו בקיאות במצב: הכותבת יודעת מי הם האנשים העוברים במחסום ולאן מועדות פניהם ומספקת להתרחשויות במחסום

<http://archive.machsomwatch.org/reports/viewReport.asp?step=3&reportId=11402&link=viewReport&lang=heb>

הקשר רחב יותר. הכותבת בקיאה בהיסטוריה הביטחונית של האזור הנדון ("זה אזור שלא בוצע בו אף פיגוע בשנים האחרונות"); בתפקוד של מחסומים אחרים ("אם משכם יכולים אנשים לצאת בתוך רכביהם — למה פה הם צריכים לרדת מהן?"); ובכלליה של המערכת הצבאית-ביוקרטית של המחסומים. ועם זאת, הדוח כתוב בצורה המנטרלת את האפשרות לקרוא אותו כטקסט מקצועי, והעמדה האישית הרגשית ניכרת בו בביטויים שיפוטניים כמו "ילדי השמנת במדים" או "נורא גם אופן המעבר" ובביטויים רגשיים הנותנים דרור לתסכול של כותבת הדוח: "אפשר רק למרוט את השיער למראה ההתעמרות היומיומית הזו".

כפי שאפשר להיווכח, עמדת הדוברת בדוחות אינה שואבת את סמכותה מתוקף מעמד של מומחית פוליטית, ביטחונית או משפטית או משימוש בשפה מקצועית, אלא דווקא ממעמדה הבלתי מקצועי. הניסוח של הדוחות בשפת הדיבור ופריטת המחסומים להשפעות האישיות היומיומיות המיידיות שיש להם על חיי הפלסטינים, לא רק שואפים לגרום לקורא הבלתי מיומן להבין את הסיטואציה, אלא גם ממצבים את מחברת הדוח כאחת האדם, כאזרחית מן השורה, כבת דמותו של הקורא. התיוג הבלתי פרופסיונלי של המדווחת לא רק מאפשר את הבניית הדוחות כדיבור בפרהסיה, אלא גם מציב אותה כצופה בלתי אמצעית, שבאה אל המחסום מצוידת רק בהיגיון פשוט, ולכן ראייתה את המתרחש במחסומים אינה ממוסכת על ידי הנחות מוקדמות ועל ידי הכלים והקטגוריות המשמשים את המומחים למיניהם. הדיווח הבלתי אמצעי לכאורה ונקיטת עמדה של צופה בלתי מקצועית מעצימים את ערך האמת של הדיווחים, מכיוון שהם מאפיינים את הדוח כדיבור בלתי מוטה על ההתרחשויות מפיה של צופה מן הצד. ואולם למרות ההימנעות מעמדת המומחית המקצועית, מחברות הדוחות אינן מאיישות את עמדת הצופה התמה שמגיעה למחסום בפעם הראשונה ונדהמת למראה עיניה. המדווחת מכירה מקרוב את נוהלי המחסום ואת חוקיו, את מערך הכוחות בו ואת הסיטואציה הפוליטית שבתוכה כל אלה פועלים.

עמדת הדוברת בדוחות של הארגון מתקיימת אפוא במתח שבין הצופה המומחית ובין הצופה ההדיוטה, עמדה שאפשר להגדיר אותה כעמדת הצופה המיומנת. ההבניה של עמדת המדווחת כצופה המיומנת, הבקיא בהסיטואציה הנצפית אך אינה מתויגת כאשת מקצוע, היא שמאפשרת כאמור את הדיבור בפרהסיה על סוגיות דוגמת המחסומים, מכיוון שהמחסומים מומשגים בתוך הדיון הציבורי הישראלי-יהודי כעניין שהוא בראש ובראשונה סוגיה ביטחונית. אם הביטוי בשם העמדה המקצועית חותר כאמור תחת אפשרות הדיבור בפרהסיה, אזי ההצטיירויות כהדיוטות תבטל לחלוטין את האפשרות של הדוברות בדוחות להתבטא בסוגיות המוגדרות כביטחוניות. נקודה זו מתעצמת פי כמה מכיוון שיש כאן סוגיה מגדרית.

כפי שכבר הראו אחרים, כדי שנשים ייכנסו לתחום המוגדר כגברי ויצליחו בו, וכדי שיתייחסו אליהן ברצינות הראויה, עליהן להוכיח ידע וכישורים העולים על אלו של גברים במעמד דומה לשלהן (Pugh and Wahrman 1983; Reskin 1998). בחברה הישראלית העיסוק בסוגיות הפוליטיות ה"כבדות", ובייחוד בענייני ביטחון, שמור לגברים בלבד, בייחוד

לא לה ששירתו שנים רבות בתפקידים בכירים בצבא או במערכת הביטחון. ההתעקשות של פעילות הארגון לעסוק בסוגיה המומשגת כביטחונית – אם באופן המקבל את ההיגיון הביטחוניסטי ואם באופן המערער עליו (גם כאשר הדוחות של הארגון אינם ממשיגים את המחסומים כסוגיה הנתונה להיגיון הביטחוני, הם בהכרח מתכתבים עם השקפה זו ולו בעקיפין) – מצריכה אפוא הפגנה של ידע ובקיאות. כך לדוגמה, הבקיאות בנושאים ובמצב הביטחוני הניכרת בראשית הדוח ממחסום תיאסיר המצוטט לעיל מאפשרת למעשה את התהיות שבסוף הדוח, המערערות על השיקולים הביטחוניים שמאחורי ההתנהלות של הבדיקות במחסום. דיווחים מסוג זה, העוסקים בעצם בביקורת על "שיקולי הביטחון", לא רק מעמידים בסימן שאלה את התיוג של המחסומים כסוגיה ביטחונית, אלא גם חותרים תחת ההנחה כי הדיבור הפומבי בסוגיות ביטחוניות הוא נחלתם של גברים בלבד (או של דוברים/ות בשם העמדה הגברית). משום כך דיווחים מסוג זה יוצרים אפקט פוליטי גם בתחום המגדר, מעצם הכניסה של קולות של נשים לתוך שיח שמוגדר בחברה הישראלית כשיח גברי בעיקרו.¹¹

הדיווח כפרקטיקה של ארגון זכויות אדם

בהסתמך על ההגדרה של תיאורטיקן ארגוני זכויות האדם אלכס דה ואל, צורות הדיווח של פעילות מחסום Watch נשענות על תבניות הדיווחים של מה שהוא מכנה הדור השני של ארגוני זכויות אדם.¹² ארגונים מסוג זה, שארגון Human Rights Watch הוא אולי הבולט שבהם, מיישמים אוסף של פרקטיקות הכוללות נוכחות של הפעילים באזורים שמשטרים או ארגונים מפירים בהם זכויות אדם ותיעוד של אותן הפרות, מתוך הסתמכות על מקבץ של טקסטים (בעיקר אמנות בינלאומיות כמו אמנת הלסינקי). שיח זכויות האדם צבר פופולריות

¹¹ לניתוח מקיף של סוגיה זו ושל היבטים מגדריים נוספים בפעולת ארגון מחסום Watch ראו Kotef and Amir 2007.

¹² דה ואל מבחין בין כמה דורות בהתפתחותם של ארגונים המכונים ארגוני זכויות אדם. הדור הראשון הוא תולדה של מאבקים במקומות שונים בעולם, בעיקר בדרום אמריקה ובגוש המזרחי. אחד המאפיינים הבולטים של תנועות וארגונים מן הדור הזה הוא שהאפקטיביות שלהם נמדדת באופן כמותי, ביכולתם להניע בני אדם רבים. אמנסטי אינטרנשיונל הוא אולי הדוגמה המוכרת ביותר לארגון כזה. הדור השני התעצב במדינות המערב בעקבות ניסוח הסכמי הלסינקי בשנת 1975. ארגונים אלו מתאפיינים במבנה ארגוני מוסדר, בהתמקצעות של הפעילים בתור מומחים לסוגיות של זכויות אדם ובהתבססות אדוקה על האמנות הבינלאומיות ועל השפה המשפטית. הדור השלישי של ארגוני זכויות אדם התגבש בשנות התשעים של המאה ה-20, עם התמזגות פעילותם של הארגונים לתוך הממשלים במערב, בעיקר הממשל האמריקני. יש לציין כי דה ואל אינו טוען שישנם שלושה דורות מובחנים של ארגונים, אלא מתאר שלושה סגנונות של צורות פעולה שהתגבשו לאורך המחצית השנייה של המאה העשרים (de Waal 2003). אינני באה לטעון דבר על מחסום Watch כארגון, אלא על האופן שבו הופעתו של שיח זכויות האדם במסגרת הפעילות של ארגונים מהדור השני ייצרה את השדה השיחני שפרקטיקת הדיווח המתוארת לעיל מתאפשרת בתוכו.

ונראות ברבע האחרון של המאה ה-20, ולקראת סופה הפך לבעל השפעה פוליטית מרחיקת לכת. ארגוני זכויות אדם קנו לעצמם עמדה ייחודית בתוך שיח זכויות האדם הגלובלי, כדוברים פריבילגיים, נטולי פניות לכאורה, המייצרים היגדי אמת. לטענתו של דה ואל, איוש עמדת הדובר בשיח של זכויות האדם אפשר לארגוני זכויות אדם להיות לגופים האמונים על ייצור של ידע בעל מעמד ייחודי כשיח של אמת, ולא זו בלבד, אלא שהדיווחים שהם מייצרים הם גם בעלי מעמד ברור של טענות איתות (de Waal 2003, 477). הטענה האתית שבבסיס הידע שארגונים אלו מייצרים נובעת בין היתר גם מהמעמד הייחודי של אותה אסופה של אמנות בינלאומיות שארגוני זכויות האדם מסתמכים עליהן, שכן אמנות אלו מנוסחות כנובעות באופן ישיר ממה שמוגדר כזכויות טבעיות, בניגוד לחוקים ואמנות המבוססים על סכמות נורמטיביות.¹³

הופעתן של צורות הדיווח של ארגון מחסום Watch התאפשרה במידה רבה בזכות ארגוני זכויות האדם המערביים, מקומם בפוליטיקה המערבית, שיח זכויות האדם שהם מייצרים בה ויכולתם להתערב בעניין הפרות של זכויות אדם ברחבי העולם כולו.¹⁴ ואולם למרות זאת, ואף שפעילות מחסום Watch יוצאות למחסומים מצוידות בתג שעליו כתוב שהן חברות בארגון זכויות אדם, הדוחות אינם מנוסחים בידי מומחים לזכויות אדם ואינם נכתבים בשפה משפטית. יתר על כן, סוגיית הזכויות כמעט אינה מופיעה בדוחות, למעט מקרים נדירים:

ברחוב אנחנו פוגשות זוג נשים מפעילי השלום הבינלאומיים, שמיד מספרות לנו על האירוע שקרה בלילה שבין יום שני לשלישי ליד מחסום תרפ"ט. אישה ילדה ליד המחסום. אנחנו היינו בדרכנו להיפגש עם עיסא, תחקירן "בצלם", כדי לשמוע ממנו את העובדות. הגענו למחסום תרפ"ט שמפריד בין חברון "היהודית" לחברון הפלסטינית...

14:30 — עיסא מגיע ויחד איתו איש צעיר ומספר עיתונאים. האיש הצעיר הוא עשראף סיידר, והוא האב של התינוק אחמד שנולד בלילה במחסום. ...הוא נתן לנו את העדות הבאה: אשראף ואשתו קיפה גרים בשכונת תל רומיידה, קרוב מאוד למחסום תרפ"ט. ביום שני לפנות בוקר, קיפה הרגישה שצירי הלידה באים בדחיפות [כך במקור] וזה הזמן לקרוא לאמבולנס. ...הם אמורים היו לפגוש את האמבולנס בצידו היהודי של המחסום. הזוג הלך לעבר המחסום וחיכה שם. האמבולנס התמהמה. ...כל כניסה של אמבולנס פלסטיני לשכונת תל רומיידה מצריכה תיאום מוקדם עם הצבא. להזכירכם — אין מעבר לאף כלי רכב

¹³ אמנם אפשר לטעון כי מאחר ששיח של זכויות כגון שיח זכויות האדם הוא שיח משפטי מטבעו אין השיח האתי יכול להסתמך עליו, אך מאמר זה אינו מערער על קביעתו של דה ואל כי שיח הזכויות מתפקד בספירה הפוליטית הגלובלית כצורה של דיבור אתי ומיוחס לו מעמד אתי אף על פי שבעצם הוא שיח משפטי.

¹⁴ מכיוון שהניתוח שלהלן עוסק בפרקטיקת הדיווח, אינני מתעכבת כאן על היבטים נוספים המשותפים לצורת הפעילות של מחסום Watch ולארגוני זכויות אדם אחרים, כגון פעולת התצפית והנוכחות באתרים שמתרחשות בהם הפרות שיטתיות של זכויות אדם.

פלסטיני בכל אזור H2 — אפרטהייד מוחלט. בינתיים הציירים והכאבים התגברו... עשרה וקיפה חיכו עוד 20 רגע. לאחר צעקות רמות של קיפה וכאבים עזים החייל נתן להם לעבור לצד הפלסטיני. שם, עשרה מטרים אחרי המחסום קיפה התמוטטה ונשכבה על האבנים שם, והחלה ללדת. בשעה 03:45 הגיע האמבולנס לציידו הפלסטיני של המחסום...

הצוות הרפואי פרס מזרונים מתחת לקיפה, ושם היא ילדה את בנה אחמד, בטמפרטורה של מינוס שתי מעלות צלסיוס. ...

שאלנו את החיילים האם הם שמעו על האירוע. אחד מהם ידע על כך, והצהיר שמה שמענו עכשיו לא מדויק. לדבריו, לא יכול להיות מצב שאישה בהריון, בתהליך של לידה, תחכה יותר מחצי דקה.

...

אבל זאת לא הנקודה, כמה דקות חיכתה קיפה במחסום. הנקודה היא עצם קיומו של המחסום, והעובדה שתושבים פלסטינים שעדיין גרים בתל רומיידה נמנעת מהם תנועה חופשית... זכויות בסיסיות כמו זכות תנועה נגזל[ו]ת מהם בעוד היהודים שבשכונה זכאים לכל זאת, והם עוד מתעללים ומציקים לתושבים הפלסטינים.

הלא אם לא היה בנקודה הזאת מחסום — האמבולנס היה יכול להגיע לכיתה של קיפה ללא בעיות, והיא היתה יולדת בבית חולים ולא בקור המקפיא ליד המחסום בחוץ (דוח מחסום Watch, חברון, 8 בינואר 2008).¹⁵

דוח זה מחברון, שבאופן נדיר כן עוסק בהפרה של זכויות, מראה כיצד גם בדוחות שבהם ישנו דיבור ישיר על זכויות אדם, עמדת הדוברת מתעצבת במתח בין המומחית להדיוטה. מצד אחד ניכר בְּמַחְבֶּרֶת הדוח שהיא בקיאה בנוהלי המחסום ובמשמעויות שלו בתוך ההקשר הספציפי ("כל כניסה של אמבולנס פלסטיני לשכונת תל רומיידה מצריכה תיאום מוקדם עם הצבא") ובעלת הבנה לגבי ההקשר הרחב ("עצם קיומו של המחסום ותושבים פלסטינים שעדיין גרים בתל רומיידה נמנעת מהם תנועה חופשית"). מצד אחר, המדווחת אינה מציבה את עצמה כמומחית לזכויות אדם; היא מתארת את המקרה וממשיגה אותו כהפרה של זכויות אדם בשפה נגישה ויומיומית, חפה מז'רגון מקצועי או ריחוק מקצועי, שפה שמשלבת את הדיבור ברמה הכללית או העקרונית עם פריטת האירועים לתיאור המקרה הפרטי המיידית.¹⁶

ההימנעות מהתייצבות בעמדת המומחית לא רק מאפשרת למחברות הדוחות לפנות אל הציבוריות הישראלית ולהציב את עצמן כמי שבאות מתוך קולקטיב זה, אלא גם פועלת לשמר את עמדתן כמי שעדיין שייכות לו. בתוך השיח הציבורי-יהודי בישראל, מומחים לענייני זכויות אדם, ובייחוד אלה שמבקרים במפורש את המדיניות הביטחונית הישראלית,

¹⁵ http://machsomwatch.org/he/reports/checkpoints/19/01/2008/%5Bfield_daily_time_of_day-formatted%5D/3270

¹⁶ לדין באפקטים הפוליטיים של הפרסונליזציה בדיווחים של הארגון ראו Hallward 2008.

נחשבים לא אחת למי שהוציאו את עצמם מן הקולקטיב הישראלי. נציגים מוסמכים של שיח זכויות האדם מודרים מאותו קולקטיב מדומיין מכיוון שהם מתויגים כמי שמזדהים עם עקרונות הנתפסים זרים ואף עוינים.¹⁷

ואולם הרוב המכריע של הדוחות אינם כוללים כאמור דיון מפורש בסוגיות של הפרת זכויות אדם. הם אינם עומדים על האופן שבו רכיבים מבניים שונים במשטר התנועה שישאל כופה על הפלסטינים, ובייחוד החסימות והמחסומים, פוגעים בזכויות האדם של הפלסטינים, בראש ובראשונה בחופש התנועה, אך גם בזכויות אחרות: הזכות לגישה חופשית לטיפול רפואי, הזכות לקיום קשרי משפחה, הזכות לעבוד וללמוד. לעומת זאת, העיסוק ברמיסת זכות התנועה ושאר הזכויות מופיע תדיר בטקסטים אחרים של חברות מחסום Watch, אם בטקסטים על הארגון ואם בדיונים הפנימיים ובהתכתבויות ברשת הדואר של הארגון.¹⁸ היה אפשר לטעון כי מעצם היותן של הסוגיות הללו נקודות המוצא לפעילות, הרי הן בעצם ה"מובן מאליו" של הפעילות של מחסום Watch, מובן מאליו המייתר את הצורך לעסוק בו או לציין באופן מפורש. אך זו טענה שקשה להצדיק אותה כשהדברים אמורים בדוחות של ארגון זכויות אדם שהדיון בהפרות של זכויות אלו אמור להיות ההצדקה לכתיבתם.

ואולם, ברצוני לטעון כאן כי צורת התייעוד בדוחות מראה כי הם אכן עוסקים בעקביות בהפרה של זכות — הפרה של זכות התנועה — ובמחסומים כמפרים זכות זו, אך הדיון בזכות התנועה לא נעשה באופן מפורש. למען הדיוק, אין מדובר בזכות התנועה כפשוטה שהפרתה עולה מהדוחות, אלא בזכות לתנועה חופשית. על רקע זה אפשר להבין את העיסוק הנפוץ בדוחות בקיום המחסומים ובנעשה בהם גם בתקופה שבה רוב הפלסטינים יכולים לעבור רוב שעות היממה ברוב המחסומים, באזור מגוריהם לפחות.¹⁹ דוח זה ממחסום בית איבא מייצג את הדיווח האופייני לדוחות על עצם קיומם של המחסומים:

¹⁷ הגישה הרואה בעוסקים בשיח זכויות האדם זרים לקולקטיב היהודי-ישראלי איננה נחלתם הבלעדית של דוברים בשם הלאומניות. דפנה גולן-עגנון טוענת שתפיסות כאלו נפוצות גם בקרב האליטות הליברליות בישראל, המתנגדות לשימוש בשיח זכויות האדם לבחינת מעשיה של ישראל בשטחים בטענה כי אין להשוות בין המקרה הישראלי לכל סיטואציה אחרת (Golan-Agnon 2007).

¹⁸ כך לדוגמה מוצגת פעילות הארגון באתר האינטרנט שלו: "אנו משקיפות מדי יום במחסומי צה"ל בעומק הגדה ועל קו התפר, בדרכי עפר נידחות ובכבישים ראשיים, במת"קים ובכתי משפט צבאיים — ומתעדות את הפרת זכויות האדם השיטתית של מדיניות הכיבוש" (מתוך "אודותינו", <http://machs.omwatch.org/he/%D7%09%D7%59%D7%39%D7%59%D7%AA%D7%99%D7%A0%D7%95>). כפי שהראו מחקרים אחרים, הדיונים הפנימיים בארגון, ואתם גם נקודות מבט רפלקטיביות אחרות שמייצרות חברות מחסום Watch, יכולים לשמש כר פורה לניתוחים לא רק של פעילות הארגון כארגון זכויות אדם, אלא גם של סוגיות רבות אחרות (היחס לחיילים לדוגמה או הבחירה להיות ארגון של נשים בלבד ועוד). עם זאת, דיון בטקסטים מצריך המשגה אחרת של מושא המחקר ולכן הוא חורג מגבולות מאמר זה.

¹⁹ בשנת 2005 הפכו המחסומים למערך שליטה של משטר התנועה, ומאז התנועה דרך החסימות והמחסומים אינה עוד המקרה החריג. המעבר מתאפשר (לאחר בידוק) לרוב המוחלט של הפלסטינים המגיעים למחסומים. ראו לדוגמה Ben-Ari et al. 2005.

14:45 עשר מכוניות בתור להיכנס לשכם (אלו הם ברי המזל שמשגיגים אישורים לנסוע ברכב, גם זאת יש לחדש כל מספר חודשים, והאישור מוגבל לאזור מסוים). כשלושים אנשים ממתנים לבדיקה כדי לצאת משכם, כעשרים אנשים ממתינים להיכנס. הגברים יוצאים מאזור הבדיקה וחגורותיהם בידיהם. כל העוברים נבדקים בדקדקנות משפילה – דרך מגנומטר, ת.ז., חבילות.

החייל עוצר ילד כבן שמונה ומורה לו בתנועות לפתוח את השקית שברשותו. ...שלוש סטודנטיות פלסטיניות עוברות. החיילת בוחרת אחת מהן לבדיקה מיוחדת. הבחורות מצחקקות ביניהן, כאילו להראות שלא משנה. החיילת מכניסה את הצעירה לצינוק. מחוץ לצינוק עומד חייל עם רובה ושומר. הבדיקה אורכת שבע דקות. ביציאה שולחת הבחורה מבטי זעם לכל עבר וניכר בה שהושפלה.

...

ביציאה אנו פוגשות חבורת פועלים המספרים כי המחסום נפתח היום בשש וחצי במקום בחמש, על כן הגיעו לעבודה בשעה שמונה. בעל הבית אמר להם – "בשביל מה אתם באים בשמונה" ושלח אותם בחזרה (דוח מחסום Watch, בית איבא, 10 ביולי 2008).²⁰

העיסוק הדקדקני החוזר ונשנה באופן ההתנהלות של המחסומים, כולל מספר המכוניות בתור ומספר הולכי הרגל, ההתעכבות על שעות הפעילות של המחסום, משך העיכוב של מי שמבקש לעבור במחסום, צורת הבדיקות – כל אלה מצביעים על כך שהדוחות מנכיחים באופן האפשרויות המשתמע את מה שהמחסומים גוזלים בעצם קיומם: את התנועה החופשית, ללא עיכובים, טרטורים, תורים מתמשכים, בדיקות והשפלות. תבנית הדוחות מושתתת אפוא על פער, אותו פער שהוא המניע לכתיבתם: הפער בין המצב הנצפה המתואר בדוח ובין זכות התנועה החופשית המדומיינת. שהרי אוסף זה של פרטים על אורך התור וצורת הבדיקות, פרטים קטנים ועוולות מזעריות, בטל בשישים לעומת האירועים הספקטקולריים של הכיבוש והמלחמה – האלימות המתפרצת, ההרס וההרג.²¹

אם כן, כיצד אפשר להבין את המרכזיות של אופן הדיווח הזה, שאפשר להצביע עליו כעל הרכיב הדומיננטי ביותר בדוחות, ושכולל התעכבות על המקרים הקטנים במחסומים, הנעים על סקלה שבין מה שאפשר לכנות אי-נוחות ובין מקרים קלים של סבל? לטענתי, צורת דיווח זו מתגבשת לכדי טענה אתית בדוחות עצמם והופכת את פרקטיקת הדיווח בכללותה לפרקטיקה בעלת היבט מוסרי מכריע. לטענתי, אוסף זה של רגעים מינוריים חולפים לא היה מתגבש לכדי אמירה אתית בדוחות ללא הצבתו ביחס לאותו מצב מדומיין שבו הם אינם מתקיימים וללא ההצבעה על הפער בין המדומיין לנצפה. הטענה האתית נוצרת בתוך הפער הזה מכיוון שהוא מצביע בעצם על מעשה גזלה. במקרה זה הגזלה

²⁰ <http://machsomwatch.org/he/reports/checkpoints/14/07/2008/afternoon/6211>

²¹ להמשגה של הפער בין האלימות המתפרצת לאלימות הכבושה כצורת שליטה ראו אזולאי ואופיר 2008.

היא של חיים ללא כל אותם עיכובים, תורים והשפלות, כלומר מה שנגזל הוא חיים שבהם התנועה החופשית היא זכות נתונה.

אם ההצבעה על הפער הזה מייצרת את הטענה האתית בדוחות, הרי הייחוס המשתמע לעיסוק בזכויות אדם מאפשר את הצבת הדוחות כפרקטיקה במסגרת שיח זכויות האדם. שיוך הדוחות לשיח זכויות האדם מספק מעטפת אתית לפרקטיקה זו מעצם המעמד האתי של שיח זכויות האדם. לפיכך, הפער שמיוצג בדוחות בין המצב המתואר במחסומים לבין המצב המדומיין שבו זכות התנועה החופשית של הפלסטינים משוקמת, מאפשר את ייצורם של הדוחות כפרקטיקה אתית הן באמצעות ההצבעה על הזכות הנגזלת והן באמצעות השיוך של הדוחות לשיח בעל מעמד אתי שהצבעה זו מאפשרת. לכן טענתי היא כי למרות הרמה הדקלרטיבית, הפרקטיקות שמיישמות פעילות מחסום Watch, ובפרט פרקטיקת הדיווח, אינן תואמות פרקטיקות של ארגוני זכויות אדם. עם זאת, פרקטיקת הדיווח ממצבת את עצמה כפרקטיקה אתית בזכות השילוב בין הטענות האתיות המוכנות בדוחות ושיוכן לשיח זכויות האדם.

הדיווח ההומניטרי

כאמור, מאחר שהדוחות אינם נכתבים באופן ריכוזי או בפורמט אחיד, מתאפשר מגוון של תבניות דיווח. בשונה מדיווחים שעניינם זכויות אדם והם מצביעים על הפער בין המצב המדומיין שבו חופש התנועה של הפלסטינים משוקם ובין המצב הנצפה במחסומים, אפשר למצוא בדוחות של פעילות מחסום Watch מגמה דומיננטית נוספת, המתאפיינת בעיסוק במה שאפשר לכנות דאגה הומניטרית:

מגרש החנייה [של המוניות המחכות לעוברים במחסום] מלא. קרוב למחסום פועל שוק מאלתר של ביגלה, דברי מתיקה ומשקאות... ומה אין במקום? שירותים, מים וסככת צל לממתינים — אלה שהובטחו על-ידי מי שסלל ובנה את המגרש כבר לפני יותר מחודש בעת פתיחת המגרש.

...

נשים ממתנות לבעליהן. אחדות נושאות תינוקות על זרועותיהן. תחילה הן עומדות בצל שבקצה הדרומי של המחסום. בסככת המעוכבים הריקה אין ספסלים. בשיחה עם מפקד המחסום מסתבר, שבהתאם להוראות אסור להן לעמוד שם ולא על-יד הסככה... הן אינן יכולות ללכת לבדן ואי-אפשר להעמיד נשים עם תינוקות ואנשים בכלל במגרש חשופים לשמש הלוהטת, וחייבים למצוא פתרונות להיעדר התנאים ההולמים במגרש החדש (שירותים, מים, מחסה) (דוח מחסום Watch, מחסום חווארה, 12 ביולי 2007).²²

<http://archive.machsomwatch.org/reports/viewReport.asp?step=3&reportId=22735&link=viewReport&lang=heb>

אני מכנה דיווחים הומניטריים דוחות שניכרת בהם דאגה לחיים בהיבט הבסיסי והמידי ביותר שלהם, והתמקדות בתנאי הקיום האלמנטריים והמינימליים ביותר של הפלסטינים בעודם נמצאים במחסומים.²³ בדוחות המשקים את הדאגה ההומניטרית נמצא תיאורים של אנשים המחכים במחסומים ונאלצים לעתים לעמוד זמן רב כשהם חשופים לשמש בקיץ ולרוח ולגשם בחורף; של סבלם של תינוקות רכים שאמותיהם אינן יכולות להניק אותם בתורים המתמשכים; של אנשים המעוכבים שעות ארוכות אף שאין בשבילם במחסום לא מקום לשבת, לא שירותים ולא מי שתייה. מחקרים קודמים כבר הצביעו על ההיבט הפוליטי שיש לפעילות ההומניטרית זו של פעילות מחסום Watch בהקשר של החברה הישראלית-יהודית, בעיקר משום שמדובר בכיטוי דאגה ממוגדר, היינו מבוטא על ידי נשים. מחקרים אלו טענו כי האפקט הפוליטי של כיטוי הדאגה הללו נוצר מעצם החריגה של הדאגה שהנשים מביעות – הן במחסום עצמו והן בדוחות – אל מחוץ לגבולות הקהילה המדומיינת המומשגת במונחים של משפחתיות והפנייתה אל ה"אחר", שלא רק שאינו שייך לקהילה, אלא הוא נתפס כאויב המאיים על עצם קיומה.²⁴ בהקשר הנוכחי אינני מעוניינת לחזור על טענה זו, אלא לבחון כיצד הטענות ההומניטריות שבדוחות מתפקדות בתוך המתח שבין הפוליטי לפרופסיונלי.

ואולם יש להבחין תחילה בין הדאגה ההומניטרית ובין התיאורים שאפיינתי כטענות אתיות המיוחסות לשיח זכויות האדם. בדיווחים שעניינם הפרת זכויות, הפרט שנפגע המופיע בדוחות, מי שמעוכב בלי סוף, מטורטר ומושפל, הוא פרט המובנה כסובייקטיביות אנושית שזמנה נגזל וכבודה נפגע; מהדיווחים בעלי המאפיינים ההומניטריים, לעומת זאת, הנחת הסובייקטיביות נעדרת. תנאי הקיום האלמנטריים שהדיווחים ההומניטריים מתעכבים עליהם אינם מחייבים את ההבניה של הסובייקטיביות האנושית של מושא הדאגה.²⁵ הדיווחים ההומניטריים נבדלים מהדיווחים העוסקים בזכויות לא רק בהתעכבותם על תנאי הקיום האלמנטריים ובאופן שבו הם מבנים את מושא הדאגה, אלא גם – כפי שעולה מהדוח מחווארה שצוטט לעיל – בדרישה המפורשת לסיפוק צרכים בסיסיים שאת היעדרם הם מתארים: שייבנו סככות במחסומים, שיוצבו ספסלים, שיוקנו ברזים של מי שתייה, שיוקמו שירותים ("חייבים למצוא פתרונות להיעדר התנאים ההולמים במגרש החדש [שירותים, מים, מחסה]").

אחת הטענות כנגד ההומניטריזם היא כי זו צורה של התערבות המטשטשת את האופי הפוליטי של הסיטואציה, מעין טיפול סימפטומטי שנועד לשיכוך מצוקות בלי לטפל במה שגורם אותן מלכתחילה. טענה אחרת היא שהתערבות ההומניטרית משחררת את הגופים

²³ עוד על הומניטריזם ועל ההבחנה בין שיח זכויות האדם לשיח ההומניטרי ראו אופיר 2003.

²⁴ גרסאות שונות של טענה זו אפשר למצוא אצל מנסבך 2007 ואצל Kotef and Amir 2007.

²⁵ אין כאן כמובן קביעה כלשהי על הפלסטינים עצמם או על יחסן של פעילות הארגון אליהם, אלא רק דיון באופן שבו מושאי הדאגה – הפלסטינים – מוקנים בתוך הדיווחים. לדיון בהיבטים נוספים הנובעים מהבניה זו של מושאי הדאגה ההומניטרית במחסומים ראו Kotef and Amir 2007.

שייצרו את הסיטואציה מהאחריות לתוצאותיה, אגב נישולם של מי שנפגעים מהמצב מהסובייקטיביות הפוליטית שלהם, ולפיכך מאפשרת לסיטואציה זו להמשיך ולהתקיים.²⁶ באופן ספציפי כנגד העזרה ההומניטרית הניתנת לפלסטינים בשטחים נטען כי הסכומים הגבוהים שהארגונים הבינלאומיים מזרימים לשטחים כדי להאכיל את האוכלוסייה ולספק את צרכיה הבסיסיים מסבסדים בעצם את המדיניות של ממשלת ישראל אשר שולטת הלכה למעשה על הפלסטינים. לפי השקפה זו, העזרה של הארגונים האלה מנציחה את מצבם הנוכחי של הפלסטינים בשטחים על סף אסון: מצד אחד העזרה מונעת את הקריסה לתוך אסון הומניטרי של ממש, ומן הצד האחר היא מאפשרת לישראל להתמיד במדיניות המייצרת את האסון ולפתח אותה (Azoulay and Ophir 2004; Ophir 2007).

השילוב של תיאור המצוקה ושל הדרישה לשינוי בתוך הדיווחים בעלי האופי ההומניטרי חורג לטענתי מתבנית הנמענות של הדוחות שעליה הצבעתי קודם בדיון על הציבוריות הישראלית. אמנם הדיון בבעיות ההומניטריות שהמחסומים מייצרים עדיין מופנה אל הציבוריות הישראלית, אך עצם ניסוח הדרישות לתיקון המצב כחלק מאותו הדיווח מבנה נמענים נוספים: נציגי השליטה הישראלית.²⁷ כפי שאראה מיד, אפשר להבין את הפנייה אל השלטון הישראלי בדרישות ההומניטריות המנוסחות בדוחות הארגון כניסיון למנוע את אפקט הדה־פוליטיזציה של ההומניטריזם באמצעות הטלת האחריות (accountability) על הגורמים שיצרו את הסיטואציה. כאמור, אחת הביקורות המושמעות כלפי הארגונים ההומניטריים היא כי התערבותם עושה דה־פוליטיזציה מכיוון שהיא מנתקת בין סיבה לתוצאה, בין הגורמים שפעולתם גרמה את המצוקות ובין הצורך לשאת בתוצאות פעולותיהם (או, במקרים מסוימים, הימנעותם מפעולות נחוצות). ואלם, הרי ניתן להבין שהפניית הדרישה לדאגה ההומניטרית אל השלטון הישראלי מאפשרת להצביע עליו כאחראי ליצירת המצוקה הדורשת את ההתערבות ההומניטרית. לכן הפניית הדרישות ההומניטריות אל מי שגרמו את המצוקות המדווחות אינו עוקף את הסיטואציה הפוליטית שגרמה אותן או מתעלם ממנה, ולפיכך אינו מנטרל את אופייה הפוליטי של המצוקה. בהפניית הדרישות האלו לאותם גורמים גם אין כדי לנטרל את המשמעויות הכלכליות של מדיניות־יוצרת־אסון זו, מכיוון שאין בה קריאה להפניית משאבים זרים לפתרון הבעיה, אלא קביעה שהשלטון שיצר את הבעיה הוא שצריך לשאת בעלויות הפתרון. בו בזמן, הארגון נמנע מלספק בעצמו צרכים הומניטריים; לפיכך הוא אינו מתמקצע בהספקת צרכים הומניטריים והוא מונע את הדה־פוליטיזציה של המעורבות שלו בסיטואציה הנתונה.

²⁶ ראו לדוגמה de Waal and Omaar 1993.

²⁷ בהקשר זה אני עוסקת רק בפניות כאלה המנוסחות בתוך הדוחות עצמם, ולא בפרקטיקות אחרות של פעילות מחסום Watch, הכוללות בין היתר פנייה ישירה לגורמים הרלוונטיים, אם באמצעות נציגי משרד התיאום והקישור (מת"ק) במחסומים, אם בפניות טלפוניות ל"מוקד ההומניטרי" של הצבא (מוקד הפניות של המת"ק) ואם במפגשים עם קצינים בשרשרת הפיקוד. להערכתי, הכללה של רכיבים אלו בניתוח עשויה לתמוך כאן בטיעון זה, אך התייחסות לפרקטיקות אלו חורגת מגבולות הדיון הנוכחי.

הפנייה הפומבית אל הצבא בדרישות ההומניטריות אינה רק משתמעת מתוך הדוחות: כך קראו אותה גם הגורמים המתאימים בצבא, ובאופן מפתיע אולי לא נפלו הדרישות ההומניטריות על אוזניים ערלות: "קצינים הומניטריים" הופיעו במחסומים והפכו לחלק בלתי נפרד מתפקודם, ונוסדו "מוקדים הומניטריים" טלפוניים שאמורים לספק מענה לסוגיות שהצבא מגדיר אותן סוגיות הומניטריות המתעוררות במחסומים. מהלך זה השתלב בתהליכי ההתמקצעות ההומניטריות של הצבא.²⁸ סימון הצבא כגוף שנותן מענה הומניטרי אפשר לגורמים בצבא להגדיר מחדש את הפרובלמטיזציה של המחסומים ולהמיר את השאלות "למה?" ו"בגלל מי?" בשאלה "איך?" כלומר, לאחר שפיתח הצבא את הכלים הפרופסיונליים לעיסוק בבעיות הומניטריות, הומרו שאלת האחריות והדין בתנאים שייצרו את המצוקה בסוגיות שעיקר עניינן הוא מציאת הפתרון הטכני לבעיות, ובתוך כך מתאפשר לצבא להתהדר בהומניטריזם שלו עצמו.²⁹ אם כן, בדיעבד אפשר לראות שהשפה ההומניטרית שהביא הארגון למחסומים, מעצם עיסוקו בסוגיות ההומניטריות בדיווחיו, נבלעה לחלוטין על ידי הצבא, הותאמה לשיטות הפעולה שלו וגויסה לצרכיו, והובילה לתוצאות פרדוקסליות מבחינתן של פעילות מחסום Watch. יתר על כן, הפומביות הכרוכה בביקורת על הצבא מהפרספקטיבה ההומניטרית שהופיעה בדוחות הארגון וההתמקדות בנעשה במחסומים עצמם אפשרה לצבא לעסוק בעיקר בנראות של הסבל כפי שהיא מגולמת במרחב המחסום. לנראות של הכיבוש יש חשיבות רבה בהקשר של השליטה הישראלית בשטחים והשפעה עמוקה על הבניית גבולות המותר והאפשרי (Shamir 2006). בהקשר של המחסומים, ההתמקצעות של הצבא בטיפול בסוגיות ההומניטריות אפשרה לו לעסוק בהומניטריזם המתמקד בנטרול הרכיבים החזותיים הצורמים במרחב המחסום, בעוד מכלול המצוקות – הומניטריות ולא הומניטריות כאחת – שהמחסומים מייצרים אך הן אינן מתרחשות במחסום עצמו או אינן נראות בו, זוכה להתעלמות גורפת, כמו למשל כל אותם חולים, נכים וזקנים המרותקים לבתיהם, שנותרים בלי טיפול רפואי בגלל המחיר הגבוה של מעבר במונית או באמבולנס במחסום שמפריד ביניהם ובין בית החולים הקרוב.

הפניית הטענות ההומניטריות כלפי הצבא בדוחות של מחסום Watch אפשרה למעשה צורה מסוימת של קואופטיזציה של הדוחות במערכת השליטה במחסומים. בעקבות השימוש של הצבא בדוחות הארגון לצורך טיפול בנושאים הומניטריים, נוצרה אינטגרציה דה־פקטו של המידע שסיפק הארגון לתוך המערכת הצבאית, והביקורת ההומניטרית של הארגון השתלבה במערך הפרופסיונלי-הומניטרי של הצבא. באופן דיפוזי, בתהליך השתלבות זה חלו האפקטים של הדה־פוליטיזציה של ההתמקצעות גם על רכיב זה של פעילות הארגון. יתר על כן, הפניית הטענות כלפי הצבא גררה את הארגון לתוך משטר הנראות של ההומניטריזציה

²⁸ לניתוח של התמזגות ההיבטים ההומניטריים של פעילות ארגון מחסום Watch עם מערך השליטה הישראלית והאופן שבו היבט זה בפעילות הארגון משתלב עם מגמת היקבעותם של המחסומים בזמן ובמרחב ראו Kotef and Amir 2007.

²⁹ ראו לדוגמה Leyden 2003.

של הצבא, והוא משמש לצבא עלה תאנה מוסרי.³⁰ הפניית הדרישות בנושאים ההומניטריים אל הצבא גם נוטלת מן הדיווח את הממד הפוליטי שלו. מיעון הדוחות אל הצבא מערער את המעמד של הדוחות כצורה של דיבור בפרהסיה משום שהצבא, ולא הציבור הישראלי בכללותו, הוא שמסומן כנמען שלהם.

הדאגה לפעולה התקינה של המחסום

כאמור, אפשר לאפיין את אופני הדיווח שמופיעים בדוחות של מחסום Watch כנשענים על פער שמיוצר בתוך הדוחות בין המצב המדומיין למצב הנצפה: בין סיטואציה שבה אין מחסומים וזכות התנועה החופשית של הפלסטינים אינה נגזלת ובין המציאות בשטח הזרוע מחסומים וחסומים; בין מצב שבו פלסטינים אינם משועבדים לגחמותיהם של חיילים ובין ההשפלות וההתעמרות שהפלסטינים חשופים להן; בין אורח חיים נורמלי ובין תורים ארוכים של בני אדם שבכל יום נאלצים לעמוד שעות בשמש או בגשם בדרך לשגרת יומם. בחלק זה של המאמר ברצוני להתעכב על סוג נוסף של פער שמגולם בדוחות של הארגון, והוא הפער בין המחסום התקיין, שפועל באופן משביע רצון, ובין המחסום שתפקודו לקוי: 06:30 בדרך אל גן הפעמון, מקום המפגש שלנו, אנחנו מקבלות טלפון מעומר שעומד בתור בבית לחם, על צפיפות נוראה, דחיפות וכו'... כשאנחנו מגיעות, כעבור חצי שעה, האנדרלמוסיה במחסום קשה לתאר. למרות שהמחסום נפתח בשעה היעודה (בערך בשעה 05:00), היה כנראה עיקוב [כך במקור] גדול בצד הבית לחמי של המחסום... ארבעה חלונות היו פתוחים, אבל זה גם לא היה מספיק... הופיע סגן המפקד של הטרמינל אבל עם כל הרצון הטוב הוא לא מסוגל לשנות את המצב: אין לו כח אדם!

...

אסור שהם [הפועלים העוברים במחסום] יהיו שעות במחסום כל יום לפני העבודה. יש 12 חלונות [עמדות בדיקה] בטרמינל והכרח לפתוח את כולם כל בוקר עד שעה 08:00 כדי למנוע מצב של דוחק ואיחורים. אפילו אם במצב הזה יהיו מקרים של חיילים ושוטרים שיהיו "מובטלים" זה מחיר שכדאי לשלם ובלבד לכבד את זכות הפועל לעבוד, להגיע למקום העבודה רגוע ובלי טרטור כל בוקר. זה עניין לא רק עקרוני אלא גם לטובת הכלל, הישראלי והפלסטיני (דוח מחסום Watch, בית לחם, 22 ביולי 2007).³¹

06:45 בית לחם: נראה שהסדר הושב על כנו כאן אחרי שבועות [יולי-]אוגוסט המטורפים שראינו. עכשיו הטרמינל נפתח בשעה 05:00 ובשעה 07:00 היה שם ריק. כל הפועלים [כבר] עברו (דוח מחסום Watch, בית לחם, 9 בספטמבר 2007).³²

30 ראו לדוגמה בוחבוט 2008.

31 <http://archive.machsomwatch.org/reports/viewReport.asp?step=3&reportId=23188&link=viewReport&lang=heb>

32 <http://archive.machsomwatch.org/reports/viewReport.asp?step=3&reportId=23852&link=viewReport&lang=heb>

בדיווחים דוגמת דוחות אלו ממחסום בית לחם המוטיבציה לדווח אינה נובעת מעצם קיום המחסום, ולפיכך המחסום אינו מובנה בהם כהפרה של זכויות האדם. אמנם יש בדוח הראשון דיבור על זכויות בטענה שיש "לכבד את זכות הפועל לעבוד, להגיע למקום העבודה רגוע ובלי טרטור כל בוקר", אבל הגורם שגוזל את זכות הפועל לעבוד שוב אינו המחסום עצמו שמונע את חופש התנועה של הפלסטינים, אלא האופן שבו המחסום מנוהל: פתיחת ארבע עמדות בדיקה ("חלונות") בלבד ולא שתיים-עשרה, מחסור בכוח אדם לבדיקות והאנדרלמוסיה השוררת במחסום בשל כך. התרעומת המובעת בדוח אינה נובעת אפוא מטענה מוסרית, אלא קודם כול מהפרה של סדר. והא ראייה, בדוח האחרון שציטטתי, מ-9 בספטמבר, כבר אין תרעומת ונעדרת ממנו כל נימה ביקורתית: "הסדר הושב על כנו", נכתב בדוח, שמובא כאן במלואו והוא תמציתי כל כך עד שנראה שהשבת הסדר על כנו הפכה את הדיווח עצמו למיותר. כאשר התרעומת והביקורת מופיעות בסוג כזה של דיווחים, גם הן נובעות מפער בין מצב רצוי למצוי, אבל המצב הרצוי המדומיין בדיווחים אלו שוב אינו היעדרו של המחסום והשיקום של זכות התנועה של הפלסטינים, אלא קיומו של מחסום "תקיין". לכן נמצא בדיווחים מסוג זה עיסוק בחריגות נצפות מן האופן שבו התנהל המחסום לעומת האופן התקיין שבו הוא היה אמור להתנהל. בשונה מהדוחות הנשענים על שיח זכויות האדם, המבוססים כאמור על שיח של אמת המתפקד כטענה אתית, דיווחים מסוג זה מתבססים על שיח נורמטיבי המעוגן בכמיהה לסדר. הדיבור על נרמול המחסום מעוגן לאמתו של דבר בשאיפה להפוך את המחסום למנגנון שיטתי שיעמוד בסטנדרטים של יעילות, עקביות וסדירות.

הדוחות המנסחים דרישות הומניטריות ממוענים אל הגורמים הנוגעים בדבר בצבא באופן משתמע בלבד, ואילו הדוחות שעוסקים בסדר במחסום כבר עושים זאת באופן מפורש. הדיון בכמות כוח האדם המופעל במחסום אינו ממוען אל הציבוריות הישראלית אלא מופנה בכירור אל מערך הפיקוד האחראי על המחסומים. ואכן, הדוחות שעוסקים בהסדרה של פעולת המחסומים מתקבלים בצבא ומשתלבים בתהליך התבססות המחסומים, אך ההתבססות כאן אינה עוד רק התבססות מטריאלית במרחב ובזמן, אלא מיסוד של מנגנון המחסומים, שהפכו מאמצעי טקטי לשיטה מבוססת לשליטה באוכלוסייה (ארבל 2007). לפיכך, לעומת סוגי הדיווח שבהם דנתי קודם, שהצריכו את היצירה האקטיבית של עמדת הצופה המיומנת, הרי הדיווח על הפעילות הסדירה של המחסום אינו מצריך עוד את ייצורה של עמדה זו בתוך הדיווחים עצמם. נראה כי היא כבר מוכנה מראש ואינה נזקקת למנגנוני הצדקה ותיחום.

יתר על כן, בדיווחים שעניינם הפעולה התקינה של המחסום הרכיב הפוליטי נשחק ומתפוגג מעצם היעדרו של אופק החורג מהסדר הפוליטי הנצפה. אם בדיווחים שעליהם התעכבתי בתחילת המאמר אפשר למצוא המשגה המצביעה על חלופה למצב הנוכחי בשם היגיון שהוא זר למבנה השליטה, טווח האפשרויות המדומיינות שמשרטטים הדיווחים העוסקים בסדר במחסום מוכתב אפריורי על ידי המצב הקונקרטי. לפיכך פרקטיקת הדיווח

הזו אינה צופנת בחובה אפשרות חלופית למערך הכוחות ולאופני השליטה הנוכחיים, והדיווחים הופכים מביקורת לבקרה. במילים אחרות, הדיווח בפרהסיה, בין שהוא מתבסס על שיח זכויות האדם ובין שאינו מסתמך עליו, נושא אופי פוליטי מעצם היצירה של פער שאין לגשר עליו בין ההיגיון שמנחה את הדיווח ובין ההיגיון המבנה את מערך המחסומים. כפרקטיקה ביקורתית, הדיווחים הללו מייצרים סביב המחסומים שיח שהוא זר ואף מנוגד להיגיון שהבנה את המחסום עצמו ומכפיפים את הסיטואציה הנצפית למערך של טענות ומושגים שחורגים מהעקרונות המכתיבים את ההיגיון הזה. לעומת זאת, בדיווחים העוסקים בתפקוד התקין של המחסומים הפוליטיים הזו נשחקת מעצם העובדה שהם מקבלים את הסדר שמנחה את המחסומים כנקודת המוצא שלהם. ההיגיון המבנה את צורות הדיווח שבמרכזן התפקוד הנורמלי של המחסום אינהרנטי למחסום עצמו. מבעד לדיווחים בדוחות אלו על שעות הפתיחה והסגירה, מספר עמדות הבידוק ומצבת כוח האדם אין רואים עוד את המחסומים לאשורם: כמכלאות של גזלה ועוול.

ביבליוגרפיה

- אולמן, חנה, 2007. "להיות עד – עדות כתהליך בחברה ובטיפול", אלפיים 31: 11–23.
- אזולאי, אריאלה, ועדי אופיר, 2008. משטר זה שאינו אחד: כיבוש ודמוקרטיה בין הים לנהר (1967–), תל-אביב: רסלינג.
- אופיר, עדי, 2003. "טכנולוגיות מוסריות: ניהול האסון והפקרת החיים", תיאוריה וביקורת 22 (אביב): 67–103.
- ארבל, טל, 2007. "מערכת המחסומים ומשטר התנועה בגדה המערבית", הרצאה במסגרת קבוצת המחקר ישראל-פלסטין: אסון פוליטי בהתהוות, מכון ון ליר בירושלים, 29 ביוני 2007 (לא פורסם).
- בוחבוט, אמיר, 2008. "צה"ל מציג: משקיף בכל מחסום", NRG, 24.1.2008, <http://www.nrg.co.il/online/1/ART1/687/983.html> (30.1.2008).
- גבעוני, מיכל, 2008. "עדות בפעולה, אתיקה ופוליטיקה בהומניטריזם ללא גבולות", עבודת דוקטור, בית הספר לפילוסופיה, אוניברסיטת תל-אביב.
- גינזבורג, רוטי, בדפוס. "לפקוח עיניים: עיון ביקורתי במבטם המפקח של ארגוני זכויות אדם ישראליים הפועלים בשטחים באמצעות קריאה פרשנית בדוחות הארגונים", עבודת דוקטור, התוכנית לפרשנות, אוניברסיטת בר-אילן.
- הס, עמירה, 2007. "שגרה של צווים ואיסורים ווקנה את כבישי הגדה", הארץ, 19.1.2007.
- ויגודר, מאיר, 2007. "קו לבן דק: זמן וְעֵדוּת במרחב המחסומים", תיאוריה וביקורת 30 (אביב): 214–216.
- מנסבך, דניאלה, 2007. "מחאה על הגבול: כוחה של הדואליות בפרקטיקות המחאה של תנועת מחסום Watch", תיאוריה וביקורת 31 (חורף): 77–99.
- קשת, יהודית, 2008. "תולדות מחסום ווטש בקצרה", <http://machsomwatch.org/HistoryHeb> (20.7.2008).

- Azoulay, Ariella, and Adi Ophir, 2004. "The Ruling Apparatus of Control in the Occupied Territories," a paper presented at the conference on the Politics of Humanitarianism in the Occupied Palestinian Territories, The Van Leer Jerusalem Institute, April 20, 2004.
- Ben-Ari, Eyal, Meirav Maymon, Nir Gazit and Ron Shatzberg, 2005. "From Checkpoints to Flow-points: Sites of Friction between the Israel Defense Forces and Palestinians," <http://truman.huji.ac.il/upload/GPP31website.pdf>.
- Desivilya, Helena Syna, and Dalit Yassour-Borochowitz, 2008. "The Case of Checkpoint Watch: A Study of Organizational Practices in a Women's Human Rights Organization," *Organization Studies* 29(6): 887–908.
- Deutsch-Nadir, Sharon, 2005. "Capitalizing on Women's Traditional Roles in Israeli Peace Activism: A Comparison between Women in Black and Checkpoint Watch," Masters Thesis, Tufts University.
- Fishkin, James S., 1995. *The Voice of the People: Public Opinion and Democracy*, New Haven: Yale University Press.
- Foucault, Michel, 2001. *Fearless Speech*, Los Angeles: Semiotext(e).
- Golan-Agnon, Daphna, 2007. "The Israeli Human Rights Movement: Lessons from South Africa," in David Downes, Paul Rock, Christine Chinkin and Conor Gearty (eds.), *Crime, Social Control and Human Rights: From Moral Panics to States of Denial: Essays in Honour of Stanley Cohen*, Uffculme, UK: Willan Publishing, pp. 270–293.
- Hallward, Maia Carter, 2008. "Negotiating Boundaries, Narrating Checkpoints: The Case of Machsom Watch," *Critique: Critical Middle Eastern Studies*, 17(1): 21–40.
- Halperin, Irit, 2007. "Between the Lines: The Story of Machsom Watch," *Journal of Humanistic Psychology* 47: 333–339.
- Keshet, Yehudit Kirstein, 2006. *Checkpoint Watch: Testimonies from Occupied Palestine*, New York: Zed Books.
- Kotef, Hagar, and Merav Amir, 2007. "(En)Gendering Checkpoints: Checkpoint Watch and the Repercussions of Intervention," *Signs: Journal of Women in Culture and Society* 32(4): 973–996.
- Leyden, Joel, 2003. "IDF Expands Humanitarian Officers Program," *Jerusalem Post*, 20.6.2003.
- March, James G., and Johan P. Olsen, 1989. *Rediscovering Institutions: The Organizational Basis of Politics*, New York: Free Press.
- Naaman, Dorit, 2006. "The Silenced Outcry: A Feminist Perspective from the Israeli Checkpoints in Palestine," *NWSA Journal* 18(3): 168–180.
- Ophir, Adi, 2007. "The Politics of 'Catastrophization'," a paper presented at the International Workshop on Power, Rule and Governmentality in Zones of Emergency, The Israeli Occupation in a Global Perspective, The Van Leer Jerusalem Institute, June 2007.

- Pugh, Meredith D., and Ralph Wahrman, 1983. "Neutralizing Sexism in Mixed-Sex Groups: Do Women Have to Be Better than Men?" *American Journal of Sociology* 88(4): 746–762.
- Reskin, Barbara F., 1998. "Bringing the Men Back In: Sex Differentiation and the Devaluation of Women's Work," in Kristen A. Myers, Cynthia D. Anderson and Barbara J. Risman (eds.), *Feminist Foundations: Toward Transforming Sociology*, Thousand Oaks, Ca: Sage, pp. 278–298.
- Shamir, Ronen, 2006. "On the Impossibility of Borders or Occupation as Disorientation," <http://www.frazer.rice.edu/~erkan/blog/archives/bor6.doc> (25.1.2008).
- Waal, Alex de, 2003. "Human Rights Organizations and the Political Imagination: How the West and Africa have Diverged," *Journal of Human Rights* 2(4): 475–494.
- Waal, Alex de, and Rakiya de Omaar, 1993. "Doing Harm by Doing Good? The International Relief Effort in Somalia," *Current History* 92 (574): 198–202.